

VAN SLAPEN EN SLAAPVLUCHT BIJ VERSCHILLENDE VOGELSOORTEN.

III.

De Bonte Kraai (*Corvus c. cornix* L.), is zeker wel een dier vogels, die heel duidelijk ons het verloop van de slaapvluchtbewegingen laat zien. Bovendien bevinden wij ons hier in Amsterdam als het ware in een, ik zou haast zeggen vermengingsgebied, daar juist hier ongeveer de scheidingslijn loopt tusschen twee verschillende voedselgebieden met als centrum een slaappleats van de bonte kraai. In verband met vermengingsgebied mag ik natuurlijk niet vandscheidingslijn spreken. Bedoeld wordt, dat er twee slaappleatsen zijn, waar vandaan de vogels naar hun resp. voedselterreinen gaan, die dan hier ongeveer aan elkander grenzen, maar daar deze grenzen nu eenmaal niet scherp te trekken zijn, is er een strook, waar de individuen van beide slaappleatsen vermengd, dus door elkaar te vinden zijn. Dit is dan het vermengingsgebied.

Hier bij Amsterdam trekken de bonte kraaien 's avonds twee richtingen uit. Ten eerste gaan zij oostwaarts, naar het Gooi, ten tweede westwaarts naar de duinen bij Santpoort. Hieruit volgt, dat er dus voor ieder van deze richtingen een slaappleats het einde van den tocht zal vormen. De oostwaarts vliegende bonte kraaien vinden deze plaats eerst in de bosschen en boschjes bij Muiderberg en Valkeveen, niet, zooals zoo dikwijls opgegeven is, in het bosch van „De Krijgsman” bij Muiden. Misschien slaapt er daar ook wel een deel, maar een nog grooter deel vliegt door. Ook roeken vergezellen deze bonte kraaien, wat kauwtjes trouwens ook doen. Van vroeger herinner ik mij nog zeer goed, hoe wij in de buurt van Valkeveen boschjes aantreffen, die duidelijk bewezen, dat zij als slaappleats dienst deden, mede ook, omdat wij daar vaak doode roeken en bonte kraaien aantreffen.

Bij pogingen om bonte kraaien te fotografeeren op een vuilnisbelt bij Muiden, en wel ten oosten van deze plaats, bleek mij dit nogmaals. Tot een uur of tien waren er en kwamen er nog telkens vogels uit oostelijke richting, scharrelden eenigen tijd op de belt, maar vertrokken toch vrij spoedig weer in de richting van Amsterdam. Na dien tijd was er nog slechts een enkel exemplaar te bespeuren, dat dus klaarblijkelijk daar zijn voedselterrein had.

De bonte kraaien van deze slaappleats of slaappleatsen vliegen dus naar Amsterdam, waar zij overdag in de Watergraafsmeer, maar ook bij Diemen, enz. zijn waar te nemen. Een deel ervan bevolkt het gebied ten zuiden van Amsterdam, tot voorbij den weg, die van Amstelveen naar Uithoorn loopt. Bonte kraaien uit de omgeving van Uithoorn, Ouderkerk en Amstelveen en wie weet nog wel verder westwaarts, trekken dus 's avonds naar Muiderberg en Valkeveen. Nog weer een ander deel begeeft zich van de slaappleats eerst met de anderen mee naar een plaats ongeveer halverwege tusschen Muiden en Diemen; daar steken zij het IJselmeer over naar IJdoorn of nog noordelijker naar de bocht in den dijk bij het Kinselmeer en dan trekken zij Waterland in.

Op dezen tocht vliegen zij langs de uiterste punt van de groote rioleeringsbuis en langs het Vuurtoreneiland.

's Avonds gebeurt dit in omgekeerde richting. De bonte kraaien, die zich ten westen van het Noord-Hollandsch Kanaal ophouden, begeven zich weer richting 't Gooi. Hierbij dient opgemerkt, dat waarschijnlijk het Noord-Hollandsch Kanaal zoo ongeveer hier de scheidingslijn vormt tusschen de oost- en westwaarts vliegende kraaien. De Gooi-vogels nu komen in heel kleine, wijd uit elkaar vliegende groepjes, maar meer nog geheel alleen naar het Kinselmeer, waar zij zich zeer dikwijls verzamelen in de enkele boomen, die zich daar aan den noordelijken oever bevinden en waar vandaan

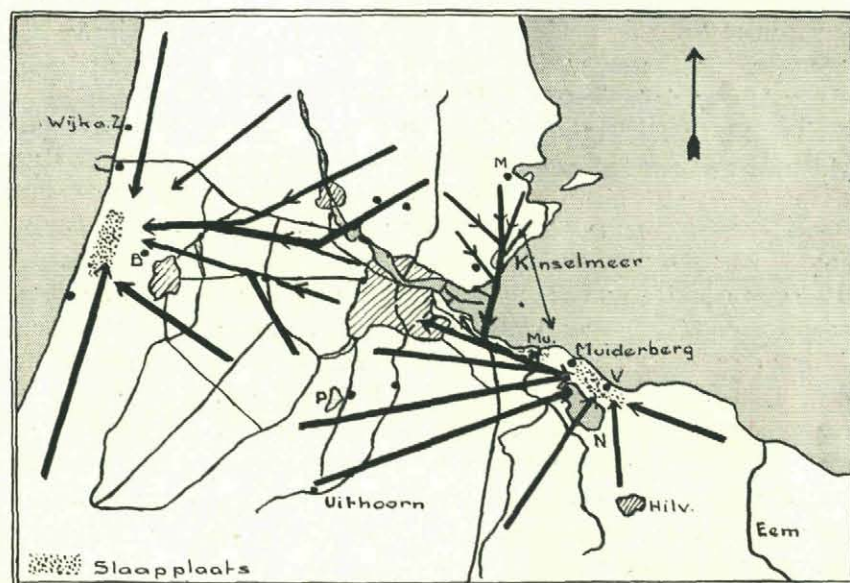

Fig. 9. Slaapwegen van de bonte kraai. P = De Poel, B = Bloemendaal, N = Naardermeer, M = Monnikendam, Mu = Muiden, V = Valkeveen.

dan telkens kleine troepjes vertrekken, om laag over het water van het meer en verder langs den dijk te vliegen tot zij weer de bocht in den dijk, gelegen even voor het z.g. Boschje in het Kinselmeer, bereiken. Daar steken zij over naar de punt van IJdoorn. Hier verzamelen zij zich dikwijls tot grootere troepen, die dan langs de punt van de rioleeringsbuis hun tocht naar de slaapplaats voortzetten. Natuurlijk zijn er individuen, die reeds eerder het IJselmeer oversteken en dit niet in troepverband doen. Trouwens dit troepverband is dikwijls zeer los, om niet te zeggen, dat het geheel niet bestaat. Bovendien is het een aardig gezicht, die trekkende bonte kraaien langs den dijk, want vooral bij wat sterkeren wind laten zij allerlei vliegspelen zien. Maken dikwijls ook gebruik van de stuwingswinden, veroorzaakt door den dijk.

Het aantal bonte kraaien, dat zich hier in Waterland beoosten het Noord-Hollandsch Kanaal al voedselzoekend ophoudt, is niet zoo bijster groot en is nog het meest te vin-

den in de buurt van Broek en Monnikendam. Bij Durgerdam ziet men ze niet zooveel.

Natuurlijk gaan er ook bonte kraaien van deze slaapplaats nog in zuidelijke en oostelijke richting, maar hoever en welke wegen zij volgen kan ik nog niet opgeven.

Thans zullen wij de westwaarts vliegende bonte kraaien nader beschouwen. Deze slapen, zooals reeds eerder vermeld werd, in de boschjes der Waterleidingduinen en die achter Bloemendaal en Santpoort. Zij komen daar, zoowel uit het zuiden, als uit het noorden, tot voorbij Wijk aan Zee vandaan, maar ook uit de omgeving van Zaandam en Amsterdam, natuurlijk het westelijk deel. Uit den Grooten IJpolder, en de polders ten zuiden van Sloterdijk en den Haarlemmerweg verzamelen zij zich even voorbij Halfweg, terwijl die uit Waterland ten westen van het Noord-Hollandsch Kanaal en trouwens uit de polders ten noorden van het Noordzeekanaal schuin dit kanaal oversteken. Al naar windrichting en windsterkte vliegen zij hoog of laag. Maken de koddigste duikelingen, jagen elkaar na, strijken dan weer eens om op die manier toch steeds in de richting van hun slaapplaats op te schieten. Even heb ik nog te vermelden, dat er ook nog een deel het Noordzeekanaal volgt tot ongeveer Buitenhuisen om daar pas zich naar de slaapduinen te wenden.

Over het algemeen schijnen de bonte kraaien nog al vroeg van hun slaapplaatsen te vertrekken. Zoo verschenen b.v. op 29 November 1937 de eerste drie exemplaren in den Amsterdampolder om 7.20 uur, terwijl de zon eerst om 7.45 opkwam. Ook het naar de slaapplaats gaan geschiedt dikwijls in het duister, althans voor een deel der vogels. Hoe het gedrag op de slaapplaats zelf is; wanneer zij komen en hoe laat zij 's morgens weer opbreken; hun aantallen, die zeker in de duizenden lopen; de invloed van de weersomstandigheden daarop, enz., zijn alle nog problemen, die nader onderzocht moeten worden. Er ligt hier nog een heel terrein van het vogelleven vrijwel braak. Het eischt echter, als men iets dergelijks nader bestudeeren wil, veel tijd, want men dient niet alleen op de slaapplaats iederen dag aanwezig te zijn, maar men zal ook de vogels bij hun dagelijksche omzwervingen moeten volgen.

Dit dus over de bonte kraai. Wat de zwarte kraai (*Corvus c. corone* L.) betreft, daarover valt niet zooveel te zeggen. Hun aantal is niet zoo groot en bovendien houden zij zich meer paarsgewijze bij de stad op. Daarbij komt nog, dat de grootste aantallen in Amsterdam-oost, Watergraafmeer en omgeving, voorkomen. Er bevindt zich een slaapplaats op de Nieuwe Oosterbegraafplaats, waar zich enkele honderden verzamelen. Een ander deel vliegt met de bonte kraaien en roeken naar het Gooi. Zwarte kraaien uit het westelijk deel van Amsterdam gaan ook naar de Nw. Oosterbegraafplaats, zoo o.a. die vogels, welke in den Amsterdampolder voorkomen, maar een ander en wel het grootste deel trekt naar de duinen evenals de vogels, die zich overdag in de omgeving van Zaandam en Oostzaan ophouden. Een deel verzamelt wel bij Halfweg.

Zoo gaat het ook met de kauwtjes, voor zoover zij niet in de stad zelf blijven. Ook zij trekken met de bonte kraaien naar het Gooi, of naar de duinen. Daarbij komt, dat zich in de IJpolders en in heel Waterland vrijwel geen kauwtjes ophouden, dus valt hier van een slaapvlucht ook niets te bespeuren.

Precies hetzelfde kan ook van den roek (*Corvus f. frugilegus* L.) gezegd worden. Zij komen echter wel degelijk in de IJpolders voor. Het deel, dat naar het Gooi vliegt, slaapt waarschijnlijk in de groote roekenkolonie aan de Vecht tusschen Muiden en Weesp. Misschien is er ook een slaappleats in de kolonie van Wester-Amstel, hoewel ik dit tot dusverre niet heb kunnen vaststellen. Het aantal roeken, dat aan de overzijde van het IJ en vooral in het westelijk deel van Waterland hun voedsel komt zoeken is heel klein. Zij zullen waarschijnlijk wel met de bonte kraaien meekomen. Dit valt echter moeilijk uit te zoeken, juist omdat hun aantal zoo gering is, waardoor het meermalen gebeurt, dat men ze niet eens waarneemt.

De Spreeuw (*Sturnus v. vulgaris* L.). Ten slotte wilde ik nog de spreeuwen een beurt geven. Vinken en meezen, kwikstaarten en nog enkele andere soorten ga ik nu maar voorbij, hoewel zij ook slapen gaan en daarbij een slaapvlucht maken. Doch daar deze zich niet over groote afstanden verplaatsen, waardoor er natuurlijk in een gebied als Groot-Amsterdam verscheidene slaappleatsen zijn, is het zeer moeilijk daarvan een overzicht te geven. Toch zijn er juist bij slaappleatsen van deze vogelsoorten en ook bij lijstersoorten aardige gegevens te verzamelen en ook reeds verzameld. Men zal zich dan echter, wil men zoo iets beginnen tot een enkele, gunstig gelegen slaappleats moeten beperken, waarna men de verzamelde gegevens kan gaan toetsen aan een andere. Een doorwerken van de literatuur, die al over dit onderwerp verschenen is, zal dan tevens noodzakelijk blijken.

Nu echter de spreeuw en zijn gedrag bij en in Amsterdam, ten minste wat het slapengaan betreft. Het volgen en nagaan der gedragingen der spreeuwen tijdens hun slaapvluchten is zeker de moeite waard. In begin Juli al ziet men weer in, maar vooral om de stad kleine troepjes spreeuwen zich naar de een of andere slaappleats begeven. Ook tijdens den broedtijd is dit al het geval, maar dat zullen we maar buiten beschouwing laten. Het zij voldoende, dit nog even te memoreeren.

Oude en jonge spreeuwen beginnen dus in Juli weer met de slaapvluchten en in den eersten tijd, als wij dit verschijnsel waarnemen, zullen dit wel de eigen broedvogels zijn. Doch al vrij spoedig voegen zich de eerste trekkers er bij en tegen eind September zijn de slaapvluchten in vollen gang. Waarschijnlijk zijn de troepen spreeuwen, die hier in het winterseizoen vooral bij hun slaapvluchten zijn waar te nemen voornamelijk buitenlanders, waarvoor Nederland het overwinteringskwartier is. Deze spreeuwen blijven hier dus en laten zich ook niet zoo sterk door allerlei weersomstandigheden beïnvloeden, dat de stand ervan merkbaar verandert. Hierdoor verkrijgt men, dat de vaste winterslaappleatsen altijd door een vrij constant aantal spreeuwen als zoodanig gebruikt wordt en dus het nagaan der slaapwegen en voedselterreinen zeer goed mogelijk is.

Gaan wij nu eens na, hoe in het algemeen de spreeuwen zich tot die slapengaande troepen aaneensluiten. Het is mijn bedoeling natuurlijk, iets meer speciaals van de slaapvluchten van deze soort voor Amsterdam en omgeving te zeggen, maar de nu komende opmerkingen kunnen even goed gelden voor alle andere gevallen. Men moet

niet denken, dat de slaapvluchten hier bij de hoofdstad nu zoo iets bijzonders zijn. Al zal een verdrinkpartij, zooals die aan de Heerengracht te beleven was, wel niet overal te zien zijn. Ook bij andere plaatsen zijn de slaapvluchten goed waar te nemen en nooit zal ik ze vergeten van Texel, waar een dikke spreeuwenwolk 's avonds dwars het eiland overtrok naar het duingebied bij de Muyen en de Slufter.

Tegen den avond nu gaan de spreeuwen, die zich op een bepaald voedselterrein bevinden en daar veelal in, zij het dan ook vaak in zeer klein troepverband leven, naar een bepaalde boom of boomgroep, waar zij kwetterend eenigen tijd vertoeven. Dikwijls voegen in dien tijd nog meer troepjes zich bij dien eenen troep, waarna op een niet vooraf te bepalen moment de geheele luidruchtige bende opbreekt en zich

Foto J. E. Sluifers.

Fig. 10. Kokmeeuw op de slaapplaats.

golvend, soms zeer compact, soms verspreid over een breed front, naar de slaapplaats begeeft. Onderweg zijn vaak ook nog enkele van die verzamelpunten, die wij reeds van de meeuwen en kraaien kennen, waardoor zoo'n troep met nog tientallen, ja, honderdtallen uitgebreid wordt. Opvallend is daarbij de zeer snelle vlucht en de invloed, die de wind op de vlieghoogte heeft. Bij sterken tegenwind golven de troepen zeer laag over den grond, om zoo weinig mogelijk weerstand te ondervinden.

Bij de slaapplaats aangekomen draaien zij nog enkele rondjes en vallen dan snel in bij de reeds aanwezige, lawaai makende spreeuwen. Een moment stilte volgt, als zouden zij door den plotselingen inval geschrokken zijn, maar dan breekt het lawaai met verdubbelde hevigheid uit. Nog wat opvliegen, zich verplaatsen volgt, maar reeds nieuwe troepen arriveeren en trachten ook een plaatsje te veroveren in het riet of struiken of in de boomen. Het gevolg is een steeds maar verplaatsen, opvliegen

en weer invallen en dit gebeurt onder een dikwijls oorverdoovend lawaai. Natuurlijk blijven de boomen, het riet, enz., maar ook de omgeving en de vogels zelf niet bespaard van kalk. Daarbij zijn takken dikwijls zoo dik bezet, dat zij na verloop van een paar dagen afbreken, met gevolg, dat een heele tak vol spreeuwen naar beneden komt en zooals hier gebeurde in het koude grachtwater terecht kwam, waar een aantal den verdrinkingsdood vond. De boomen worden dus erg toegetakeld, maar bij een slaappleats in een stuk riet is het eind van het liedje, dat er van die rietvlakte niets dan een wirwar van geknakte en door elkander gebogen stengels overblijft, waardoor zelfs de vogels gedwongen worden een andere slaappleats op te zoeken.

Bij Amsterdam slapen de spreeuwen van Juli af tot ver in November op verschillende slaappleatsen, die alle buiten de stad gelegen zijn. Slechts een klein deel trekt al naar die, welke in de stad liggen en dit betreft gewoonlijk die exemplaren, welke ook overdag zich in de stad bevinden. Om alle buiten de stad gelegen slaappleatsen op te noemen heeft geen zin; waarschijnlijk zouden er toch nog enkele vergeten worden. Wel wensch ik nog even die van den Rothoek en van den Grooten IJpolder te noemen, omdat wij hier weer het typische elkaar passeeren van twee naar verschillende slaappleatsen trekkende spreeuwengroepen kunnen zien, zonder dat er ook maar een enkel spreeuwje afdwaalt en zich bij de andere groep aansluit. Opvallend is ook weer het vasthouden aan zoo'n slaappleats door de jaren heen, want een slaappleats als aan den Rothoek is daar reeds jaren.

Eind November, December, komt er verandering in het slapengaan en de slaappleats der verschillende spreeuwengroepen. De groote slaappleatsen in de stad worden in gebruik genomen en zoo zien wij de spreeuwen, die eerst aan den Rothoek „slieden”, daar nog wel even een halt maken, maar al heel snel breken zij op en vliegen naar de stad. Zoo ook de spreeuwen der andere slaappleatsen. Zodoende slaapt er dan geen spreeuw meer buiten de stad. Hoe komt dit nu en waaraan hebben wij deze verandering te danken? Ik veronderstel, dat de stad meer beschutting, vooral tegen koude, geeft. Misschien heeft ook het stadslicht eenige invloed, maar of daar veel waarde aan gehecht moet worden, geloof ik niet. Wel schijnt het van invloed te zijn op het broedleven dier vogels. Een Engelschman heeft kunnen constateeren, dat spreeuwen, die overnachten in de stad, eerder tot broeden komen, dan andere. Hiervoor wordt dan als oorzaak opgegeven, niet de grootere beschutting en dus betere temperatuur der stad, maar de vogels maken door het stadslicht veel langere dagen. Dit zou dan een vroegtijdiger ontwikkeling van de geslachtshormonen ten gevolge hebben.

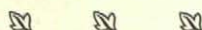
In Maart komt er weer een verandering. Dan keeren de spreeuwen weer naar hun oude slaappleatsen buiten de stad terug, voor zoover zij niet vernield of verdwenen zijn. Anders zoeken zij nog een nieuwe. Lang gebruiken zij deze echter niet meer, want al vrij spoedig, vooral met zacht weer, zet de broedtijd in en maken de vogels zich los uit het sociaal verband om voor het voortbestaan van de soort te gaan zorgen. Toch bemerkt men, dat er ook nog tijdens den broedtijd, individuen zijn, die een vaste slaappleats bezoeken.

De groote slaappleatsen in Amsterdam zijn tegenwoordig de Heerengracht bij de Westermarkt en het Sarphatipark met Ceintuurbaan en omgeving. Spreeuwen bij Zaandam en Halfweg vandaan, uit Waterland, maar ook voor een deel uit de Watergraafsmeer en uit Amsterdam-Oost, gaan, soms over enkele halteplaatsen naar de Heerengracht. Uit Zuid en een deel van West naar de Ceintuurbaan, waar ook het andere deel uit de Watergraafsmeer, dat nog een verzamelplaats in het Oosterpark en op het Frederiksplein heeft, komt slapen. Hoeveel moeite en met welk een lawaai men ook getracht heeft de vogels van de slaappleatsen te verjagen, niets heeft gebaat. Slechts kleine verplaatsingen waren het gevolg, maar de eenmaal verkregen routine maakte verdrijven onmogelijk. Natuurlijk moet ik nog even wijzen op de aantrekkingskracht, die deze massale spreeuwenwolken op roofvogels hebben, die dan ook menig slachtoffer maken.

Met dit overzicht heb ik getracht eenigszins een indruk te geven van het dagelijksch gebeuren in het vogelleven, dat wij hier bij de stad kunnen waarnemen en dat nog op nadere bestudeering wacht.

Amsterdam.

J. E. SLUITERS.

HET HEIKAARDERTJE.

Je zoudt hem ook de heitop-spin kunnen noemen, want waar je hem in de grootste hoeveelheden tegenkomt — ik durf gerust zeggen: bij duizenden —, dat is op de hei en dan altijd in de topjes.

De eerste keer, dat ik hem ving, was in onze eigen tuin, en ik was er erg mee in mijn sas, omdat hij iets vuurroods aan zich had. Ik was pas begonnen met de spinnen en had nu goede hoop dit gedierte wel te kunnen determineren. Die hoop was echter spoedig in rook vervlogen, want het rode bleek een parasiet, die zich tussen kopborststuk en achterlijf had vastgehecht. Wat nu? Toch maar proberen. Die volharding werd terstond beloond, want ineens zag ik, dat mijn beestje een spinplaatje had. Het was mijn eerste kaardespinn! Geen wonder, dat ik in mijn schik was. Het was nu verder ook zo'n grote kunst niet meer en ik belandde al gauw bij *Dictyna arundinacea* LINN. (fig. 1). Natuurlijk had hij — of liever zij, want het was een ♀ — ook een kaardeapparaat aan de achterpoten, doch in tegenstelling met *Amaurobius* (zie „Levende

Fig. 1. *Dictyna arundinacea* Linn. $\pm 5 \times$.

Natuur" jrg. 44, afl. 3, blz. 75 e.v.) heeft *Dictyna* maar één rij van die gekromde haren, echter vrijwel over de gehele lengte van de metatars.

Over de cribellumdraden zelf hoef ik het nu niet meer te hebben, maar wel over de bouw van het web. *Dictyna* heeft graag een vertakte top aan haar heidestengel